

A. R. Taylor: *Endosseous dental implants*. 186 pag. Butterworth and Co., London 1970. Prijs £ 5.-.

Dit boekje is in twee gedeelten opgezet: in de eerste veertig bladzijden wordt summier ingegaan op de structuur resp. de kwaliteit van het beenweefsel en van het te gebruiken implantaatmateriaal. Tevens zijn enige bladzijden gewijd aan de reactie van bot op een implantaat. Bij dit onderwerp wordt vooral literatuur uit de jaren vijftig aangehaald, waarbij kan worden aangetekend dat de daarin gepubliceerde resultaten slechts betrekking hebben op een kortstondige observatieperiode. De in de zestiger jaren gepubliceerde artikelen over mislukkingen, van zowel subperiostale als endossale implantaten, ontbreken (Beeck, 1962; Reichenbach en Köllner, 1963; Schermer en Novatney, 1964; Schröder, 1965; Obwegeser, 1967; Komari, 1964; Schmidt, 1965; Bojanow, 1965). Dat het subperiostale implantaat ten behoeve van de totale prothese niet dé oplossing is gebleken, wordt geheel verzwegen. De auteur behoort tot een kleine groep „implantologen” (waartoe ook Chérchève, Linkow, Scialom, Muratori e.a. gerekend kunnen worden), die sterk propaganda maken voor het implantaat. Maar in hun literatuur is bijna nooit een langdurige „follow-up studie” terug te vinden. Dit geldt tot mijn teleurstelling ook voor dit boek. Wél wordt steeds naar een andere vorm van het implantaat gezocht (pen, schroef, spiraal, blad met vensters) omdat klaarblijkelijk het vorige model niet voldeed. De laatste vorm is de „Blade vent”, die door Linkow in 1968 werd geïntroduceerd. Voor alle vormen blijft echter gelden dat het implantaat directe druk op het bot overbrengt, hetgeen tot resorptie van het bot en uiteindelijk tot loslaten van het implantaat leidt. De pocketvorming die bij de implantaten optreedt, wordt zelfs geheel verzwegen.

Het tweede gedeelte van het boekje is getiteld: „Clinical procedures”. Hierin worden ongeveer honderd bladzijden gewijd aan het zgn. driepoot-implantaat (een modificatie is het „radial wheel”-implantaat, waarbij enkele pennen in de kaak worden gezet als de spaken van een wiel). De grondlegger van deze methode, Scialom, ziet als het grootste voordeel het feit dat de pennen tot tenminste 29 mm (!) in het kaakbot reiken en onderling een hoek van 120° maken. Het is duidelijk dat er dan veel bot aanwezig moet zijn; Scialom zelf heeft zich wel gerealiseerd dat de ideale „driepoot” zelden is aan te brengen. Het einde van de pen moet, na eventuele passage van spongieus bot, in corticaal bot steken.

De bezwaren die zich bij implantaten kunnen voordoen, indien b.v. een pen in het mandibulaire, nasopalatinale of palatinale kanaal komt, zijn o.a. paresthesiën of pijn. Andere problemen vormen hematomen, ontstekingen, zacht bot, fractuur of necrose van het bot en los gaan zitten van de pennen.

Er wordt ook nog een hoofdstuk gewijd aan de endodontische stabilisator. Indien een tandwortel nog enkele millimeters in het bot staat, kan versteving van de tand in de kaak worden bewerkstelligd: een pen door de tand wordt dan diep in het bot gebracht. Zonodig wordt gingivectomie verricht: hierdoor wordt een deels natuurlijk im-

plantaat verkregen met een gingiva-aanhechting aan de tand. Aan dit voordeel van een gingiva-aanhechting, die niet plaatsvindt bij elk *direct* implantaat, onverschillig of het van metaal of kunsthars is, wordt geen aandacht geschonken.

Het boekje is geschreven voor de tandarts-algemeenpracticus. Kort samengevat kan worden gezegd dat er geen nieuwe gezichtspunten naar voren worden gebracht. Er zijn geen mededelingen over de veelvuldige mislukkingen na langere tijd, hoewel deze bekend zijn. Het boek belicht de problemen eenzijdig: m.i. is het dan ook niet aan te bevelen.

J. Hovinga

U. Rheinwald: *Die Quintessenz der zahnärztlichen Implantologie*. 194 pag., 69 afb. Buch- und Zeitschriften-Verlag „Die Quintessenz”, Berlin 1971. Prijs DM 14,50.

Dit boek bevat een samenvatting over de implantologie, behandeld tijdens een symposium, gehouden in München, met een voor- en nawoord van Rheinwald.

De schrijvers leggen zich toe op de klinische aspecten van de implantologie. Er wordt dieper ingegaan op de verschillende soorten implantaten: biologische en niet-biologische; bovendien worden enkele technieken aan een nadere beschouwing onderworpen. De subperiostale implantaten worden echter slechts terloops genoemd. Over de indicatie tot het implanteren is men op het symposium niet tot overeenstemming gekomen, daar de meningen te ver uiteen liepen.

Rheinwald gaat dieper in op de vraag, wanneer een implantaat succes heeft of niet. Hij stelt met verbazing vast, dat zeer ervaren implantologen steeds overgaan op verschillende technieken, materialen en vormen van hun implantaten. Dit is op zichzelf niet zo merkwaardig, maar het wordt wel verwonderlijk als iedere methode en techniek weer wordt gekenmerkt als zijnde zeer succesvol. Volgens Rheinwald beoordelen de meeste implantologen hun resultaat meer op subjectieve dan op objectieve klinische gronden.

Voor degenen die zich met dit onderwerp willen bezighouden is dit boek ten zeerste aan te bevelen. Zou de lezer een handleiding over de implantologie verwachten, dan wordt hij daarin teleurgesteld daar het boek meer de problematiek van de implantologie behandelt.

H. Tideman

Th. P. M. van Bladeren: *De ontwikkeling van de periodontale vezels*. Dissertatie Katholieke Universiteit te Nijmegen. 103 pag. Drukkerij Gebr. Janssen N.V., Nijmegen 1971.

In dit proefschrift wordt een onderzoek beschreven dat tot doel had een inzicht te krijgen in de relatie tussen bouw en functie van de zich ontwikkelende periodontale membraan bij de jonge rat. Bestudeerd zijn zowel molaren als incisieven, welke laatste bij de rat aan een permanent eruptieproces onderhevig zijn. Histologische gegevens en

gegevens, verkregen door autoradiografie met getitreeerd proline zijn door de schrijver beschouwd in hun samenhang met de functie der gebitselementen. Het onderzoek omvatte ook experimenten waarbij occlusaal contact hetzij voorkomen, hetzij vervroegd werd.

Het werk maakt een zorgvuldige indruk; het boekje is opmerkelijk instructief geïllustreerd.

De analyse van vorm en functie en de vergelijking van beide typen elementen leiden o.a. tot de conclusie dat bij incisieven en molaren steunfunctie en het spelen van een rol bij de eruptie aan verschillende vezelgroepen van de periodontale membraan toekomen. Wat het omstreken voorkomen en de functie van de plexus intermedius betreft zij vermeld dat de schrijver zeer overtuigende beelden van dit onderdeel van de zich ontwikkelende membraan laat zien; opvallend is dat de plexus bij de molaar een wezenlijk andere textuur heeft dan bij de incisief. De schrijver veronderstelt dat de plexus als een stabiliserend onderdeel fungeert tussen de relatief statische vezels van de botzone en de met het element meebewegende vezels van de tandzone.

Van de vele overige vondsten zij verder genoemd dat de auteur in zich ontwikkelende elementen op de grens van pulpa en peri-apicaal weefsel een collageenverdichting beschrijft, waaraan een mechanische beschermingsfunctie („pulp-saving membrane”) wordt toegekend.

De problematiek, die aan dit morfologische onderzoek ten grondslag ligt, lijkt in wezen een fysisch-chemische te zijn en men kan zich afvragen of deze dissertatie niet de aanzet zou kunnen zijn tot verder fundamenteel onderzoek naar de relatie tussen het collageen en de overige bindweefselcomponenten van het periodontium, een weefsel waarin statische en dynamische functies zo nauw verweven zijn.

Tot slot een – weinig belangrijke – kritische noot. De gewoonte van de schrijver om sommige samengestelde substantieven in afzonderlijke woorden te splitsen (periodontaal vezels, collagenase behandeling) wordt bij het lezen als storend ondervonden.

A. van den Hooff

D. J. Steensma: *Het plaveiselcelcarcinoom van de tong*.
Dissertatie Rijksuniversiteit te Groningen, 142 pag. Van Gorcum, Assen.

Deze dissertatie van de Deventer chirurg Steensma betreft een retrospectief onderzoek naar de factoren die de prognose bepalen. Daartoe werden de ziektegeschiedenissen van 369 patiënten nagegaan die zich in de periode van 1950 tot 1964 hadden gemeld bij het Antoni van Leeuwenhoekhuis en het Rotterdams Radiotherapeutisch Instituut. Geregistreerd werden de lokalisatie van de tumor, de uitbreiding in de omgeving, de grootte, de groeiwijze (volgens klinische beoordeling; histopathologische gradering werd niet verricht) en het al of niet aanwezig zijn van suspecte lymfklieren in het drainage-gebied van de tong. Tevens werd genoteerd of er sprake was van een primaire of secundaire tumor, de leeftijd en het geslacht van de patiënt, de verloren tijd en mogelijke etiologische factoren,

zoals lues en het syndroom van Plummer-Vinson. Het bleek niet mogelijk betrouwbare informatie te verkrijgen over het tabak- en alcoholgebruik. Ook werd nagegaan of het voor de prognose verschil maakte of een patiënt zich meldde bij het Antoni van Leeuwenhoekhuis, dan wel bij het Rotterdams Radiotherapeutisch Instituut.

De resultaten werden statistisch zeer nauwkeurig bewerkt. Het zou in het kader van deze bespreking te ver voeren alle conclusies van het onderzoek te vermelden. Daarom volgt hier een aantal van de voor ons, als tandartsen, meest interessante conclusies:

1. De diagnose tongcarcinoom was door ruim één derde van de verwijzende tandartsen, artsen en specialisten miskend.
2. Lymfomen werden bij het eerste onderzoek waargenomen bij één vijfde der patiënten.
3. Metastasering op afstand werd bij het begin van de behandeling slechts bij 2 van de 269 patiënten aangetoond.
4. Na curatief bedoelde behandeling werd in bijna de helft van de gevallen lokaal recidief gezien. Bij een kwart van deze recidieven kon alsnog lokale genezing worden bereikt.
5. De kans op lokaal recidief verschilde niet significant tussen radiologische en chirurgische behandelmethoden.
6. De vijf-jaars overleving bedroeg, na correctie voor de leeftijden, ongeveer 50 %.
7. De overlevingskans werd significant kleiner bij toenemende leeftijd, lues in de anamnese, toenemende uitbreiding van de tumor in omgevende structuren, toenemende grootte van de tumor, infiltratieve groeiwijze van de tumor, lymfogene uitzaaiing bij het begin van de behandeling, lymfogene uitzaaiing tijdens de follow-up, lokaal recidief en regionair recidief.
8. De overlevingskans werd niet significant beïnvloed door het geslacht van de patiënt en de lokalisatie van de tumor.

De dissertatie wordt besloten met enkele vraagstellingen. Eén daarvan betreft een aspect waar nog steeds niet zoveel aandacht aan wordt besteed, nl. de vraag hoe het is gesteld met de psychische en sociale complicaties bij patiënten die behandeld werden voor een tongcarcinoom.

I. van der Waal

H. Loebell, W. Eckel: *Hals-, Nasen-, Ohrenheilkunde für Studierende der Zahn-, Mund-, Kieferheilkunde und Zahnärzte*. 6e druk. 175 pag., 48 afb. Johann Ambrosius Barth, Leipzig 1970. Prijs DM 22,-.

In dit boekje van 168 pagina's en voorzien van 48 afbeeldingen wordt op beknopte wijze de keel-, neus- en oorheilkunde behandeld. Het is in zijn opzet aangepast aan de omstandigheid dat in Duitsland (evenals trouwens in Nederland), de K.N.O.-heilkunde weliswaar een verplicht vak is voor studenten in de tandheilkunde, maar dat praktisch onderwijs daarin ontbreekt.

Bij het doorlezen van het boekje vallen vele positieve

factoren op. De behandelde onderwerpen worden zakelijk besproken en de tekst gaat op vele plaatsen allerlei momenten vergezeld van duidelijke en schematische afbeeldingen.

Het boekje is onderverdeeld in vier gedeelten:

- a. neus, neusbijholten;
- b. mondholte, speekselklieren, halslymfklieren;
- c. larynx, hypofarynx en oesophagus;
- d. oor.

Aan de bespreking van deze vier delen gaat telkens een korte beschouwing vooraf over anatomie en fysiologie, gevolgd door een uiteenzetting over de pathologie van het behandelde gedeelte.

Het werkje is geschreven door twee K.N.O.-artsen, waardoor specifieke tandheelkundige afwijkingen zeer

summier aan de orde worden gesteld. Men zou kunnen zeggen dat dit terecht is; het boekje heeft immers de pretentie te informeren over een specialisme dat voor de tandarts grensgebied is.

Toch zou het boekje m.i. zeker aan waarde gewonnen hebben, wanneer de auteurs een K.N.O.-arts en een kaakchirurg zouden zijn geweest; er zou misschien meer aandacht zijn besteed aan allerlei differentieel-diagnostische problemen. De tandheekunde wordt er nu op allerlei plaatsen te nadrukkelijk bijgehaald.

Ondanks deze beperking is het een boekje, dat van veel nut is voor de tandarts-algemeen-practicus, de tandarts-specialist, en zeker ook voor de student in de tandheekunde.

Gaarne aanbevolen.

W. A. M. van der Kwast

EXCERPTA ODONTOLOGICA

Correspondentie deze rubriek betreffende te richten aan:
A. C. Lamers, Rijksweg 217, Heumen (Gld.).

Sectie II Cariësonderzoek

- 809. **Fluorkontroverse.**
Diverse auteurs. Schweiz. M. Z. 81: 189, 1971.
- 810. **Kariesvrije Gebisse als Mass der Wirksamkeit der Trinkwasserfluoridierung.**
Th. Hörny. Schweiz. M. Z. 81: 255, 1971.

Over de gehele wereld staan de leidende organisaties op het gebied van de volksgezondheid – van de W.H.O. af tot aan de Schweizerische Akademie der Medizinischen Wissenschaften toe – als één man achter de fluoridering van drinkwater. Zij hebben deze officieel erkend als een cariës-profylactische maatregel van de eerste rang, waarmee uit de aard der zaak ook de volksgezondheid in hoge mate gediend is.

Niettemin wekt deze maatregel – in Zwitserland zo goed als overal elders – weerstanden op. De tegenstanders komen voornamelijk uit niet-deskundige kring en meestal waren tot nu toe hun bezwaren dan ook van levensbeschouwelijke, juridische of economische aard: enkele berusten ook op biologische resp. toxicologische motieven. De laatste tijd is er bij de tegenstanders een neiging merkbaar, hun bedenkingen met mathematisch-statistische bewijsvoeringen te staven.

Hoewel de Schweizerische Zahnärzte-Gesellschaft (S.S.O.) in twee resoluties (van 1952 en 1960) ondubbelzinnig stelling heeft genomen ten gunste van een uitgebreide toepassing van fluoriden – en met name van de drinkwaterfluoridering – huldigt zij toch de opvatting dat in haar wetenschappelijk beroepsorgaan ter wille van een alomvattende informatie ook de stemmen van de tegenstan-

ders moeten worden vernomen, voor zover deze zich tenminste niet verliezen in onvruchtbare polemiek. In feite zijn in het afgelopen jaar al enkele hunner in de gelegenheid gesteld hun bezwaren in de kolommen van de Schweizerische Monatschrift für Zahnheilkunde kenbaar te maken.

Het maartnummer 1971 van dit tijdschrift nu is nageenog geheel gewijd aan een – overigens wat academische – discussie tussen voor- en tegenstanders. De tegenstanders zijn R. Ziegelbecker (Institut für Umweltforschung, Graz, Oostenrijk) en K. Kreuzer; de voorstanders Th. Marthaler, L. Mrklas en M. Gutherz. Het kwam de redactie gewent voor de verschillende argumenten pro en contra (het gaat vooral over verschillen in interpretatie van statistieken) in één aflevering te concentreren, maar dan ook de discussie verder als gesloten te beschouwen.

De hardnekkigheid waarmee tegenstanders-niet-tandartsen op grond van hun statistische interpretaties trachten te bewijzen dat de fluorideringsmaatregelen niet de cariës-profylaxe kunnen brengen, die voorstanders ervan verwachten, is des te bevreemdender omdat zij elke klinische ervaring missen. En die spreekt toch ook een duidelijke taal.

Hürny gaat in zijn artikel op laatstgenoemd thema verder in. Men komt in het onderzoek op het gebied van de cariësprofylaxe helaas nu eenmaal niet zonder cariësstatistieken uit en het is zeer wel aan te nemen dat in het begin van het fluoride-onderzoek – overigens geheel te goeder trouw – fouten bij de interpretatie van statistisch materiaal zijn gemaakt, maar daarmee kan men de onbetwistbaar goede resultaten niet wegredeneren. Bovendien zijn sindsdien de statistische methoden aanzienlijk verbeterd en verfijnd.

Men kan stellen dat de voornaamste foutenbron heden ten dage nog schuilt in de – ondanks standaardisering der methoden – niet geheel te vermijden subjectiviteit van de onderzoekers ten aanzien van de registratie van cariës. Doch ook hier zijn de verschillen tussen de resultaten van